

Yalçın Koç'un Zaman Tasavvuru

Yalçın Koç's Conception of Time

HAKAN BİLBAY

Akdeniz University

Received: 18.03.2025 | Accepted: 30.06.2025

Abstract: Time is one of the concepts that has been discussed throughout history, but no consensus has been reached. Although there is no consensus, approaches to what time is have led to new developments in philosophy and science. The nazariyat (theoria) system developed by Yalçın Koç also has an approach to time. Koç divides time into proportional and non- proportional. He relates proportional time to consciousness, the human self-consciousness. Non-proportional time, on the other hand, is considered as time that transcends proportional time and is specific to a moment. Koç divides human beings into two periods, transcendent and fallen, in terms of the stages they go through in the world. The transcendental period is from the moment of conception until birth. The fallen is the period spent as an adult individual after the stage in which cognition develops. The transcendent watches everything unmediated. Koç calls this course nazariyat (theoria). According to Koç, in the fallen period, human beings need a ground to perceive and comprehend themselves and the external world they experience. This ground is the transcendental period of man.

Keywords: Theoria, non-proportional time, proportional time, consciousness, psyche.

Giriş

İnsanoğlu tarih boyunca zamanın ne olduğu hakkında düşünmüştür. Sevinçli dönemlerinde zamanın hemen akıp gittiğini, sıkıntılı dönemlerinde ise zamanın bir türlü geçmek bilmediğini birçok insanın deneyimlediği çeşitli araştırmalarla da ortaya konulmuştur (Saraçoğlu, 2021). Bu deneyimler, zamanın öznel bir yapıda olduğu kanaatini uyandırmıştır. Ancak klasik fizikte zaman, sadece formüllerde “t” olarak kullanılan ve her olay için aynı olan bir kabul olarak vardır. Bu da zamanın nesnel, yani kişiye bağlı olmayan bir yapıda olduğunu söyler. Öyleyse zaman, öznel midir? Nesnel midir? Aslında bu sorudan önce sorulması gereken pek çok soru vardır. Galiba bu sorulardan ilki “zaman var mıdır?” sorusudur. “Var ise nerededir?” “Yok ise neden her olay zaman ile açıklanmaya çalışılıyor?” Sorular elbette çoğaltılabilir. Tüm bu sorular, bizi zaman hakkında felsefi bir araştırmaya iten sorulardır. Bu sorular tarihten beri sorulagelen sorulardır. Fizik, bilim yapabilmenin bir aracı olarak zaman kavramını, varlığı ve ne’liğinden daha çok fiziksel bir terim olarak ele almaktadır. Ancak felsefi olarak zaman, ontolojik veya epistemolojik olarak hala üzerinde uzlaşılmaş bir kavram olarak durmaktadır. Biz bu makalede zaman hakkındaki felsefi ve bilimsel düşüncelerin neler olduğunu incelemeyeceğiz. Biz özellikle, Yalçın Koç düşüncesinde zaman konusuna odaklanacağız. Bu konuyu incelerken Koç’un kullandığı kavramları korumaya özen göstereceğiz. Çünkü Koç’un, felsefe yaparken, kullandığı kavramlarla bir dünyaya çağrı yaptığı kanaatindeyiz. Bu dünyanın, ayağını Türkçeye basarak evrensel bir felsefenin yapılabileceği bir dünya olduğu kanaatindeyiz. Okuyucu için bu kavramlar dünyasının yeni olduğunun farkındayız. Bunun için elimizden geldiğince kavramları, metin içinde ve dipnotlarda açıklayarak gideceğiz.

Öncelikle bir noktaya değinerek, meramımızı ifade etmeye çalışalım. Herhangi bir meseleyi anlamaya çalıştığımızda, o meseleyi belli sınıflandırmalar altında düşünmek isteriz. Konunun bir yönüyle şu sınıfta, diğer bir yönüyle bu sınıfta değerlendirilebileceğini söyleriz. Bu yaklaşımın meseleyi anlamayı kolaylaştırdığı ve bize birçok kolaylıklar sağladığı doğrudur. Ancak ele aldığımız konular genel çerçevede birbirlerine yakınsa da detayda varılmak istenen neticelerde farklılaşmaktadır. Örneğin; Augustinus, zamanı hafıza, dikkat, beklenti çerçevesinde değerlendirir ve zamanı zihnimizde var olan bir olgu olarak ele alır (Çiftçi, 2018). Zamanı zihnimizde var

olan olarak ele alması Augustinus'un zaman anlayışını öznel olarak değerlendirmemize sebep olur. Burada Augustinus'un insanı ve insan zihnini temel kalkış noktası olarak ele aldığını görmekteyiz. Aynı şekilde Immanuel Kant'ın zaman anlayışını da insanın duyuşal sezgilerinin saf biçimi (Kant, 1993, s. 56) olarak ele almasından dolayı öznel olarak sınıflandırabiliriz. Ancak Kant'ın temel kalkış noktası duyuşal sezgilerimizi içerisinde düzenleyebileceğimiz bir form olarak zamandır. Augustinus ve Kant'ın zaman anlayışlarının her ikisini de öznel olarak değerlendirebilmemize rağmen, Augustinus'ta zaman, tanrı tarafından yaratılmış bir zamanın zihnimizin faaliyetleri sonucu anlamlandırılarak ortaya çıkarken, Kant'ın zamanı, teolojik bir yaratmadan bağımsız olarak zihnimizden bağımsız olmayan fakat zihnimizin faaliyetlerini içerisinde düzenleyebileceğimiz bir form olarak belirlemektedir. Bilim üzerinden bir örnekle konuyu biraz daha açalım. Zamanı nesnel olarak ele alan Newton'ın kalkış noktası mutlak bir zaman ve mutlak bir uzay anlayışı (Bordon, 2018, s. 53) iken, zamanı göreceli fakat nesnel olarak ele alan bir başka isim olan Einstein'ın kalkış noktası ise tek başına mutlak bir zaman değil, mutlak bir uzay-zaman anlayışdır. Her iki fizikçinin de zaman anlayışı nesnel olmasına rağmen, Newton, ayrı ayrı bir uzay ve bir zamanı varsayarken, Einstein, bir birlik olarak uzay-zamanı varsaymıştır. Görüldüğü gibi her filozof veya bilim insanı zamanı izah etmeye çalışırken bir kalkış noktası belirlemektedir. Koç da temel kalkış noktasını psukhe (nefs) olarak belirler.

Koç'un zaman anlayışı illa ki bir sınıflamaya tabi tutulacaksa, insanı merkeze alması açısından öznelidir. Ancak buradaki insan kavramını ruh ve beden anlamında dünyada yer tutan beşer olarak anlamamak gerekir. Koç'un insan kavramını, tek cevher olarak kabul ettiği insanın özü diyebileceğimiz psukhe (nefs) olarak anlamak gerekir. Koç, evreni tanımlarken de, cevher olarak psukhe üzerinden tanımlar. Koç'un kozmolojisinde bir ilahi evvel vardır. İlahi evvelin, vücut¹ olarak kadim tarih vasıtasıyla

¹ Bu noktadan itibaren Koç'un oluşturduğu kavramlar sıklıkla kullanılmaya başlanacaktır. Gerekli yerlerde, bazen metin içinde, ama özellikle de konunun akışının bozulmaması için dipnotlarda bu kavramlar ve bağlamları elden geldiğince izah edilecektir. Koç, mevcud, vücut ve teşkil kavramlarını sıklıkla kullanır. Koç'a göre, bir şeyin mevcud olabilmesi için cevhere bağlanabilmesi şarttır. Mesela aşkın, cevher olarak psukhenin rabtettiği asli isim esasında mevcuttur. Ancak düşkün, sureti kaybettiği için Koç'a göre na-mevcuttur. Koç, bu kavramları şu şekilde açıklar; "*mevcud*", "*suret*" bakımından, "*(cevher'e)-rabt-cihet'i'dir*". "*Vücut*", "*mevcud'a*" mabsus "*esas'tır*". "*Teşkil*", "*vücut'a*" mabsus "*icraat'tır*". Ayrıca kadim tarih, evvel

rabtettiği², cevher rabteden O (ilahi isim), O'nun vücut olarak evvel tarih vasıtasıyla rabtettiği, cevher isim olarak psukhe (cevher isim) ve psukhe'nin ilk tarih vasıtasıyla rabtettiği asli isim vardır. . Nihayetinde zamanı, asli isim tasvir esasında açılması üzerinden tanımlar.

Yukarıda kısaca değindiğimiz zaman anlayışları, genelde yaşadığımız dış dünya üzerinden oluşturulmuştur. Oysa Koç, ayrışık dış dünya olarak adlandırdığı, deneyimlediğimiz dünyayı bir hayalden ibaret olarak değerlendirebilir (Koç, 2024c, s. 150).³ Bu yüzden dış dünyaya ait zaman üzerinde fazla durmaz. Ama ayrışık dış dünyaya ait zamanı da kısaca inceler. İlerleyen bölümde bu konuya değineceğiz. Bu konuyu kısa geçmesi Koç'un yaşadığımız dünyadaki felsefe ve bilimin sorunlarına duyarsız kaldığı anlamına gelmemektedir. Aksine geliştirdiği sistem ve bu sistem çerçevesindeki zaman anlayışı felsefe ve bilimde yeni yaklaşımlara yol açma potansiyeli taşımaktadır.⁴

Yalçın Koç'a Göre Zaman

Yalçın Koç'un zaman anlayışını kavrayabilmek için önce onun düşünce dünyasının bazı kilit noktalarına değinmek gerekiyor. Koç, geliştirdiği nazariyat sisteminde insanı merkeze alır. Daha doğrusu insanı insan yapan psukheyi⁵ felsefesinin temel noktası yapar. İnsanın yaşamını doğrudan itibaren değil, anne karnına düşmesinden itibaren ele alır. İnsanın hayatını,

- Aşkın dönem (dünyaya henüz gelen),
- Ara safhadaki dönem (doğduktan sonra geniş manada idrakin tesis edildiği safhaya kadarki dönem),
- Düşkün (yetişkin birey)

tarih ve ilk tarih kavramları ve ayrıntılı okumalar için; (Koç, 2024a, ss. 30-78) kitabına bakılabilir.

² Raptetmek, bir şeyi bir yere ilıştirmek, tutturmak (Türk Dil Kurumu, t.y.) anlamına gelir. Biz metinde raptetmek yerine ilıştirmek, tutturmak kelimelerinden birini kullanmayı tercih etmedik. Çünkü ilıştirmek, tutturmak, kelimeleri cevhere araz ilıştirmek düşüncesini anımsatmaktadır. Oysa Koç'a göre cevhere araz bağlanamaz. Cevher, suret rabteder (Koç, 2009, s. 18).

³ Burada, Koç'un hayal ile tahayyül kavramını ayırdığını vurgulamak gerekir. Koç'a göre düşkün, düşünmek yoluyla kendisinin ve ayrışık dış dünyanın hayalden ibaret olduğunu idrak edemez.

⁴ Koç'un yaklaşımının felsefe ve bilimde açabileceği tartışmalara sonuç bölümünde değinilecektir.

⁵ Koç, psukhe kavramını nefis'e karşılık kullandığını belirtiyor (Koç, 2009, s. 18).

şeklinde üç safhada ele alır (Koç, 2008, s. 64). Özellikle aşkın safhaya odaklanır.⁶ Ayrıca her safha kendisine ait bir dil barındırır. Böylece dili, tabakalı bir yapı olarak ele alır ve bu tabakalı yapıya dil arkhitektoniği adını verir. Her safhaya ait dil sırasıyla;

- Dil olarak theatron (sahne),
- Dil olarak sergi (resim),
- Dil (önerme)

şeklinde (Koç, 2008, s. 51). Her üç dönemde de insan “basit manzara” seyrederek. Aşkın, basit manzara olarak mecazen tiyatro sahnesi seyrederek. Burada sahne aşkının kendisidir. Aşkın dönemde ben ve dış dünya ayrımı yoktur. Aşkın “bir sahne”de kendine okur ve kendine yazar. Ara safhadaki “basit manzara” olarak resim seyrederek. Düşkün, basit manzara olarak önerme seyrederek.⁷

Koç, insanda zaman kavramının nasıl oluştuğunu, aşkın dönem için ayrıntılı bir şekilde inceler. Diğer dönemleri ise bu dönemin dışsallaşması olarak ele alır. Yani, aşkının dünyası olan dil olarak theatronun, dil olarak sergiyi de kuşatan şekilde dışsallaşması sonucu düşkünün dünyasına düşülür (Koç, 2008, s. 82).

Zamanın mutlak olarak var olamayacağını söyleyen Koç, zamana dayanak olarak manzara genesisini (doğuşunu) gösterir (Koç, 2008, s. 73). Şimdi manzara genesisi kavramı çerçevesinde bu üç dönemde zaman algısının nasıl oluştuğuna değinelim. İlerleyen bölümde, yetişkin birey olarak insanın (Koç’un ifadesiyle düşkün) zaman algısının zeminini oluşturan aşkın dönem için zamanı daha ayrıntılı olarak ele alacağız.

Koç’un felsefesinin kaynağı psukhe’dir. Koç, psukhe’ye dayandırılmayan varlık âlemini na-mevcut varlık alanı olarak görür (Koç, 2024b, s. 79). Cevher olarak Psukhe’nin hafıza, muhayyile, idrak gibi kuvvetleri vardır. Bu kuvvetler aracılığıyla, aşkın “bir sahne”de yani kendinde basit manzara

⁶ Çünkü Koç’a göre ilk ilkeyi (asl) yakalamak felsefenin gerçek işidir. Burada şunu hemen belirtmek gerekir: Koç kendisini filozof olarak görmez ve yazdıklarını da felsefe olarak adlandırmaz. Yalçın Koç’un geliştirdiği düşünce sistemi günümüzdeki değerlendirme kriterleri açısından bakıldığında; argüman geliştirmesi, meseleleri izah ederken belli mantık örgüsü içinde değerlendirmesi, felsefe eleştirisi ve metinlerinde sıklıkla birçok filozofun düşüncelerini kendi perspektifinden değerlendirmesi gibi bir çok bakımından felsefe ismi ile anılabilir kanaatindeyiz.

⁷ Daha ayrıntılı okuma için, (Koç, 2008, ss. 51-88).

seyreder. Bu durumu şöyle açıklayabiliriz: Aşkın, psukhe'den gelen suretli bir ses duyar. Cevherden gelen bu ses basit manzardır. (Basit manzara, iç içe bir topoğrafyadır. Basit manzara içinde suretli isim taşır. Suretli isim içinde suretli vasıf taşır. Suretli vasıf içinde suretsiz fiil taşır. Nazariyatta son nokta, yani nazariyatın hududu suretsiz fiildir.⁸) Bu ses muhayyilede şekillendirilir. Daha sonra cevherden çıkan bu basit manzara tekrar cevhere geri girer. Bu geri giriş, aslında cevherden çıkan yeni bir basit manzaranın çıkmasıyla olur ve bu böylece devam eder. Çıkışı-girişi-yeniden çıkışı sağlayan cevher olarak psukhe'dir. Koç'a göre zaman dıştan edinilemez ve zamanı kendisi olarak da düşüneyiz. Öyleyse zamanın bir şekilde teşkil edilmesi gerekmektedir. Koç, zamanı teşkil açısından, manzara doğuşu yoluyla form esasında bir akış olarak tanımlar. Form olarak zaman ise bir arada bulunamayanların ardardalığıdır (Koç, 2008, s. 74). Kısacası, basit manzaraların açılıp kapanması şeklinde devam eden ve ardardalık teşkil eden bu yapı zamana dayanaktır. Burada dikkat edilmesi gereken nokta, basit manzaraların zaman içerisinde açılıp kapanması değil, aksine basit manzaralar açılıp kapandığı için zamanın oluşmasıdır. Burada, aşkın için zamandan bahsettiğimizi ve düşkün için zaman algısının zemininin burası olduğunu tekrar hatırlatalım. Akan basit manzaralar aşkın için "bir sahne"de seyredilir. Yani aşkın için var olan tek dünya kendisidir. Dolayısıyla zaman bu bir sahneye mahsusen ve manzara doğuşu ile teşkil olur.

Koç'a göre doğumun hemen sonrasında "bir sahnede" kendine okuyup yazma⁹ daralmaya başlar. Daralma düşmektendir. Aşkın ilk düşüşle birlikte ara safhadadır artık. Ara safha "bir sahnenin" ayrışmasıyla başlar. Artık iç sahne ve dış sahne vardır. Dış sahnenin esası içte suretsiz fiil taşıyan suretli niteliktir. Ara safhadaki dışı, nesnesi belirsiz hareket esasında suretli nitelik olarak idrak eder. Uzunluk, genişlik, sıcaklık, yumuşaklık gibi. Bu safhada dış, durağan resimler olarak idrak edilir. Ara safhadaki kendi içinde resim seyrederken, kendi dışını ise nesnesi belirsiz hareket olarak idrak eder. Yani, bu aşamada iki manzara doğuşundan bahsetmek gerekir.

⁸ Koç'a göre düz topoğrafya ve iç topoğrafyası farklıdır. Düz topoğrafyada iç dediğimiz aslında dış ile yan yanadır. Meselenin anlaşılması açısından küçük bir örnek verelim. Mesela düz topoğrafyada kalbin içindeki kan ile kalbin dışındaki kanı kalp duvarı ayırır. Ancak iç topoğrafyasında, mecazen ifade edersek, kalbin içinde sevgi vardır ama kalp ile sevgi herhangi bir somut duvarla ayrılamaz.

⁹ Kendini idrak bağlamı için bkz: (Dönmez, 2021, ss. 17-18)

Birincisi hissederek teşkil olan dış manzara doğuşu, ikincisi ise nazariyatta içimizde seyrettiğimiz manzara doğuşu. Böylece manzara akışları itibariyle zaman da ayrışır. İç ve dışa mahsus olarak zaman. Dış zamanın esası, nesnesi belirsiz hareketin teşkili, iç zamanın esası ise nazariyata mahsus resim teşkilidir. Ancak her iki zamanın dayanağı da psukhe'dir. Psukhe bu zamanlara birlik verir (Koç, 2008, ss. 76-80).

İkinci düşünle beraber düşkün safhaya geçilir. Düşkün safhada dış sahnenin esası hareketin nesneye bağlanmasıdır. Bu aşamada, yukarıda değindiğimiz nesnesi belirsiz hareketle oluşan niteliklere nesne tayin edilir. Böylece bir önceki safhadaki nesnesi belirsiz değişimler (uzunluk, sıcaklık gibi nitelikler aslında içerisinde bir değişim barındırır), nesnesi belirli değişimlere evrilir. Bu durumda düşkün açısından idrak edilen bizzat hareketin kendisi değildir. Nesnesi belli olan nitelikte ortaya çıkan farktır. Bu fark bize hareketi açıklama imkânı verir. İç sahnede ise düşkün, dil esasında önerme seyrederek. Önerme de bir basit manzaradır. Önerme, suretsiz isme suretsiz kavram yüklenilmesiyle oluşur. Burada Koç'un önerme ile kastettiği, klasik anlamda kullandığımız önerme değildir. Koç, önermeyi dilde oluşan ismin kavranılış ciheti olarak görür.¹⁰ Düşkün safhadaki dış zamanın esası hareket, iç zamanın esası ise dile mahsus zamandır. Dile mahsus zaman ile Koç, dilde doğan basit manzara (basit önerme) akışını kastederek. Bu önerme akışında kapanan basit manzaradan açılan basit manzaraya aktarılan suretsiz isimdir (Koç, 2008, s. 48). Düşkün bu safhada kendini de suretsiz isim olarak seyrederek. Çünkü Koç'un dil arkhitektoniği düşüncesine göre her düşüşte bir suret kaybedilir. Yani mecazen ifade etmek gerekirse; önce tiyatro seyrederken bir düşünle beraber seyredilen resim olur. İkinci düşünle beraber seyredilen resim, cümleden ibaret hale gelir.

Tüm bu aşamalarda ortak nokta, manzara akışının zaman teşkiline dayanak olarak alınmasıdır. Her aşamada akan basit manzaraların mahiyeti değişmekte, ancak akış fikri değişmemektedir. Tekraren vurgulamak gerekir ki tüm bunlar psukhenin kuvvetlerinin icraatları ile mümkün olmaktadır.

Koç zamanı, nisbetli ve gayri nisbetli olarak iki farklı şekilde ele alır. Şimdi Koç'un özellikle üzerinde durduğu ve yetişkin bireyler olarak bizlerin

¹⁰ Bu hususta ayrıntılı okumalar için bkz.; (Koç, 2007, ss. 114-156).

zaman algımızın zeminini oluşturan aşkın dönemdeki zaman fikrini, yani nazariyatta zamanı ayrıntılı bir şekilde inceleyelim.

Gayrı Nisbetli Zaman

Yalçın Koç bildiğimiz kavramları farklı anlamlarda kullanır. Daha doğrusu bilinen kelimeler üzerinden, kelimelerin kökenlerini de dikkate alarak farklı bir kavramsallaştırmaya gider. Bu bölümde Koç'un zaman anlayışını ortaya koyabilmek için kullanacağımız bazı Yalçın Koç kavramsallaştırmaları olacak. Öncelikle Koç'a göre insanın kendini bilmesinin zemini olarak aşkın'ın sureti olan müteşekkil psukhe suretinden, yani müteşekkil dilden bahsetmeliyiz. Müteşekkil dil kavramını anlayabilmek için de Koç'un kullandığı nisbet (*ratio*) ve gayrı nisbet (*ir-ratio*) kavramlarına değinelim. Bu kavramları iki farklı şekilde ele alabiliriz. Birincisi ontolojik açıdan, ikincisi günlük hayatımızdaki kullanımları açısından. Koç'un ontolojisi açısından nisbet kavramının esası, nisbet edilenin geldiği kaynak ve kaynağın, nisbet edilen vasıtasıyla seyri olarak belirlenir (Koç, 2009, ss. 49-50). Mesela bir manzaranın tasviri dediğimizde, tasvirin aslı manzara'dır ve bizler tasvir vasıtasıyla manzarayı seyredebiliriz. Böylece tasvir ile manzara nisbetlidir deriz. Gayrı nisbet ise kaynaktan gelen vasıtasıyla kaynağın seyredilememesidir. Mesela psukhenin kuvvetleri ile oluşan basit manzara vasıtasıyla psukhenin bizzat kendisini seyredelemeyiz. Çünkü psukhenin kendisi suretsizdir. Ve seyrin esası surettir. Bunun için psukheden gelen basit manzara ile psukhe gayrı nisbetlidir deriz. İkinci kullanım olarak, nisbet ve gayrı nisbet kavramlarını matematikten bir örnekle açıklayabiliriz. Mesela bir üçgenin çevre uzunluğu ile bir kenar uzunluğu nisbetlidir. Çevreyi bir kenara oranladığımızda bir rasyonel sayı (nisbetli sayı) elde ederiz. Ancak bir çemberin çevre uzunluğunu çapına oranladığımızda elde ettiğimiz sayı irrasyonel sayıdır (gayrı nisbetli sayı). Bu örneği birinci kullanım açısından da yorumlayabiliriz. Üçgen örneğindeki çevre ve bir kenar uzunluğu, düz çizgi olarak aynı dünyaya ait yapılardır. Dolayısıyla oranlanabilir, biri ile bir diğeri ölçülebilir. Ancak çember örneğindeki çevre ve çap, biri doğrular dünyasına ait, diğeri ise eğriler dünyasına ait yapılardır ve bunlar arasında rasyonel (kavranabilir, sonlu) bir orandan bahsedemeyiz. Bunun için Koç, düz topografya için nisbet kavramını, iç topografyası için ise gayrı nisbet kavramını kullanır. Koç'un kurduğu sistem açısından baktığımızda, basit manzara iç olan asli isim, asli isme iç olan suretli vasıf, suretli vasma iç olan

suretsiz fiil gayrı nisbetlidir. Bu kavramlara kısaca değindikten sonra gayrı nisbetli zaman fikrini açalım.

Nazariyat düşüncesi psukhe ve psukhe'nin kuvvetleriyle başlar dersek yanılmış olmayız herhalde.¹¹ Psukhe, kendisine has kuvvetler (hafıza, muhayyile, idrak) vasıtasıyla basit manzara doğurur. Psukhe, bu basit manzaraya iç olarak kendisini suretli isim olarak teşkil eder. İşte bu suretli isme Koç, (müteşekkil) psukhe adını verir. Basit manzaradaki (müteşekkil) psukheden seyir esasında tasvire mahsus "o" olarak bahseder. Böylece aşkın, kendinde tasvire mahsus "o"yu iç olarak kabul eden bir basit manzara darb¹² eder. Buna da (müteşekkil) "o" der. Teşkil edilen "o"nun seyriyle tasvire mahsus "ben" ortaya çıkar. Ve tasvire mahsus "ben" in basit manzarada darb edilmesiyle (müteşekkil) ben oluşur. İşte, tasvire mahsus o ve tasvire mahsus ben'e, psukhenin kuvvetleri aracılığıyla verilen birliğe Koç, "(müteşekkil) psukhe sureti" (müteşekkil dil) adını verir (Koç, 2009, s. 19). Şöyle bir özetle konu biraz daha anlaşılır kılınabilir: Aslında, yukarıda anlatılanlar insanın kendisinin gerçekten kendisi olduğunu bilme sürecinden bir kesit olarak düşünülebilir. Psukhe'den gelen bir ses var. Bu ses muhayyilede basit manzara olarak şekle bürünüyor. Psukhe, kendisini bu basit manzaraya iç olacak şekilde asli isim olarak rabtediyor. Bu basit manzarayı seyreden ben, öncelikle asli ismi, o olarak tasvir ediyor. O'nu idrak etmekle (seyretmekle) o'nun ben olduğunu biliyor. Netice itibariyle ben o'yum, o benim diyor. İşte bu birlik (müteşekkil) psukhe suretidir (Dönmez, 2024, ss. 121-123). Bu, şuurun oluşma sürecidir aynı zamanda. (Şuur konusunu aşağıda ayrıntılı olarak inceleyeceğiz)

Koç'a göre psukheden çıkan suret ile yeniden çıkan suret birbiri ile gayrı nisbetlidir. Çünkü her çıkan (doğan) yeni suret bir öncekiyle farklıdır. Doğuşta tekrar olmaz ve çıkan suretler birbiri ile kıyaslanamaz (Bu yaklaşımın İbn-i Arabî'nin dünyanın her an yeniden yaratıldığı (Yusuf, 2024, s. 62) fikriyle paralellik arz ettiği kanaatindeyiz. Koç'un kozmogonisinin esasının psukhe olduğu hatırlanırsa bu paralellik daha iyi anlaşılacaktır). Suretlerin

¹¹ Cevher olarak psukhe'nin de öncesi vardır. Cevher rabteden O, ve onun da öncesi İlahi evvel. Bu konular Koç düşüncesinde önemli bir yer işgal eder. Ancak bu konulara değinmek, bu makalenin kapsamını fazlasıyla aşar. Ayrıntılı okumalar için, (Koç, 2024c) ve (Koç, 2024b) kitaplarına bakılabilir.

¹² Tab, yanyana açarak sermek, Darb ise içe vurmak suretiyle iç içe geçirmektir. Tasvir, basit manzaranın tab edilmesi ile seyredilir. Tasvir edilen basit manzara darb edilerek isim teşkil edilir. Ayrıntılı okumalar için, (Koç, 2009, ss. 219-236) kitabına bakılabilir.

bu şekilde devretmesi bir yer teşkil etmektedir. Bu yere Koç, usul adını vermektedir. Koç'un gayrı nisbetli zaman dediği bu zaman, usul esasında teşkil olur. Bu zaman, aşkın'ın sureti olan (müteşekkil) psukhe suretini esas alarak kurulan nisbetli zamanı aşmaktadır (Koç, 2011, s. 215). Usul esastaki zaman sadece bir an'a mahsustur¹³. Bu anları bir akış olarak düşünmemeliyiz. Bir devir olarak düşünmeliyiz. Akış, bir sıra teşkil eder. Sıra esastaki zaman, nisbetli zamandır. Oysa devir esastaki zaman, gayrı nisbetli zamandır. Kısaca ifade etmek gerekirse psukhe, usule mahsus zamanı suretli ses vasıtasıyla oluşturur (Yalçın, 2024, ss. 144-145). Tekrar belirtelim; devr itibarıyla düşünülen bu zamanı Koç, sadece bir ana mahsus ve gayrı nisbetli zaman olarak tanımlar.

Nisbetli Zaman

Aşkına has olan nisbetli zaman kavramının, düşkün olan bizlerin zaman algısının zemini olduğunu hatırlatarak bu bölüme başlayalım. Bu bölümde anlatılanların insanın aşkın dönemine ait olduğu unutulmamalıdır.

Psukheden gelen suretli seslerin devretmesi, yani açılıp kapanmasının gayrı nisbetli zamanın teşkil esası olduğundan yukarıda bahsetmiştik. Açılıp-kapanan yani devreden bu basit manzaralardan birinin açık oluşu üzerinden nisbetli zamanı izah etmeye çalışalım. Koç, nisbetli zaman tanımını an ile başlatır: ““An” “ile”, “suret rabt’ed’e’n cevher’i” ve bu itibarla da “evvel mahfuz’u”, “asl’i isim” olarak, yani “(müteşekkil) psukhe” olarak teşkil eden “basit manzara’ya” mahsus “aç’ılı’ş- kapa’n’ış” esasında “(bir) uz’a’n’ış’ı (tensio)” kastediyorum.” (Koç, 2017, s. 79) der.

Buradaki her basit manzara diğer bir basit manzaranın tekrarı değildir. Yeni açılan basit manzaradaki (müteşekkil) psukhe, kapanan basit manzaradaki (müteşekkil) psukheden farklıdır. Dolayısıyla, basit manzaranın açık oluş keyfiyeti olan her bir anda diğer bir andan farklıdır. Ve bu anlar birbirine sıra esasında iştirak etmezler. Yani her bir an diğer bir an ile gayrı nisbetlidir. Koç'un bu yaklaşımının İbn-i Arabî'nin dünyanın her an yeniden yaratıldığı düşüncesiyle yakınlık arz ettiğini belirtmiştik. Ancak birebir aynı olmadığını vurgulayalım. Şimdilik aradaki farka ilerleyen bölümde

¹³ Bu bir an, (Yusuf, 2024, ss. 233-236)'da belirtilen İbn-i Arabî'nin Hz. Süleyman kıssasında bahsedilen Belkıs'ın tahtının aniden gelmesi hadisesindeki zaman almayan (bir ana mahsus-sen) harekete yaptığı atıftaki an ile benzer olarak düşünülebilir.

ayrıca değineceğimizi belirtmekle yetinelim.

Peki, her bir an farklı ise nasıl oluyor da akışta olan zaman kavranabiliyor? Bunu açıklamak için Koç, hatırlamak kavramını kullanır. Hatırlamak kavramına değinmeden önce Koç'un şuur kavramını açmamız gerekiyor.

Koç, şuur, suretin kendini idrak ciheti olarak tanımlar (Koç, 2016, s. 10). Yukarıda müteşekkil psukhe suretinden bahsetmiştik. Müteşekkil psukhe sureti, doğan basit manzaradaki asli ismin tab edilmek suretiyle tasvir edilmesi (o), ve tasvirin tekrar darb edilmesi neticesinde isme (ben) geçilmesinin birliğidir demiştik. Koç'a göre Psukhenin, kuvvetleri vasıtasıyla bu şekilde tasvir ve isimler arasında geçişler temin etmesi şuur'un oluşmasının esasıdır. Yani şuur teşkilinin esası topoğrafyalar arası geçiştir (Yalçın, 2024, s. 143). Tasvir düz topoğrafyaya ait iken, isim iç topoğrafyasına aittir. İnsanın kendini bilmesi olan şuur teşkilinin aşamalarını Koç, şu şekilde izah ediyor:

"Theo-graphia makine'si"¹⁴, yukarıda belirtilen şekilde, "iç'te, (müteşekkil) psukhe taşıyan basit manzara'dan" hareketle ve "tab" suretiyle "o (hüve) tasvir'i", "o (hüve) tasvir'i'nden" hareketle ve "darb" suretiyle "iç'te, (müteşekkil) o (hüve) taşıyan basit manzara", bu "basit manzara'dan" hareketle ve "tab" suretiyle "ben (ene) tasvir'i", "ben (ene) tasvir'i'nden" hareketle ve "darb" suretiyle "iç'te, (müteşekkil) ben (ene) taşıyan basit manzara" ve bu "basit manzara'dan" hareketle ve "tab" suretiyle de "sen (ente) tasvir'i" teşkil eder (Koç, 2016, s. 89)

Basit manzara olarak açılan suret, theo-graphia makinesi marifetiyle şuur edinir (Koç, 2017, s. 124). Koç, şuur da üç tabaka şeklinde ele alır.

- Suretin kendini iştmesi itibariyle şuur,
- Suretin kendini görmesi itibariyle şuur,
- Suretin kendini seyretmesi itibariyle şuur.

Koç'a göre, ilk iki şuur zamana tabi değilken, üçüncü şuur nisbetli zamana tabidir. İştirmek ve görmek an'a mahsusken, seyretmek anların sırası itibariyledir. Psukheden gelen ses yukarıda bahsedilen şekilde tab ve darb süreçleriyle şuur olarak teşkil olur. Bu kendini iştirmek suretiyle şuurdur. Sesin muhayyile vasıtasıyla şekle bürünmesi ve bu tahayyülün tab ve darb

¹⁴ Koç, Theo-graphia makinesini, psukhenin kuvvetlerinin bir işleyiş mekanizması olarak tarif eder. Bkz.; (Koç, 2009).

süreçleriyle suretin kendini görmesi, kendini görmek itibariyle şuurdur. Her iki şuur da basit manzaranın açılıp kapanmasıyla oluşan bir an'a mahsus şuurlardır. Kapanan basit manzara aynı zamanda kapanan müteşekkil psukhe sureti ve bu surete ait şuurdur. Kapanan, hafızada mahfuz tutulur.¹⁵ Buna da Koç, mahfuz müteşekkil şuur ismini verir. Psukhenin bir kuvveti olan hafıza açık olan şuura, mahfuz olan şuuru rabteder. Koç'un hatırlamak dediği şey bu noktada başlamaktadır. Kapalı sureti hatırlamak demek, hafızanın mahfuz şuuru, açık şuura rabt etmesi ve böylece açık suretin, kapalı sureti idrak etmesi demektir (Koç, 2017, s. 97). Yeni doğan müteşekkil psukhe suretlerinin (müteşekkil dillerin) birbiri ile gayrı nisbetli olduğunu hatırlatarak şunu ifade edelim; Açık müteşekkil dil, hatırladığını kendisi olarak idrak edemez. Bunun için Koç, psukhenin bir işleyişi olarak ele aldığı zihnin devreye girdiğini söyler.¹⁶ Zihin, tahayyül suretindeki açık suret ve kapalı suret arasında identitas (bu yoluyla o'luk alakası kurma) tayin eder. İdentitas, tekrar esasında nisbetli alaka kurmaktır. Bu (açık müteşekkil psukhe), o (mahfuz müteşekkil psukhe)'dur. Yani tahayyül suretindeki açık suret, identitas vasıtasıyla kapalı sureti kendi olarak idrak eder. Böylece aşkın, kendi olma bilincini ve bütünlüğünü de bu şekilde sağlamış olur (Koç, 2017, ss. 131-132).

Koç'a göre nazariyata mahsus zaman, hafıza marifetiyle teşkil olan şuur, zihin, muhayyile ve açık müteşekkil şuur esasa alınarak teşkil edilir. Hafıza, gayrı nisbetli sıra esastaki mahfuz müteşekkil şuurları, açık müteşekkil şuura rabteder. Muhayyile, zamire, şekil tayin ederek, suretin kendisini görmesini sağlar. Zihin, identitas tayiniyle gayrı nisbetli topoğrafyayı, tahayyül esastaki nisbetli topoğrafyaya dönüştürür ve gayrı nisbetli sırayı, nisbetli sıra haline getirir. Ayrıca vurgulamak gerekir ki, bu olarak tayin edilen müteşekkil psukhe, bir tahayyülden ibarettir. Zihin tüm bunları açık müteşekkil şuurun kaydı altında yapar. Çünkü açık şuur yoksa zihin de yoktur (Koç, 2017, ss. 151-215).

Tahayyül esastaki müteşekkil psukheye mahsus bir anda

¹⁵ Burada zikredilen hafızayı, beynin bir fonksiyonu olan hafıza ile karıştırmamak gerekir. Buradaki hafıza psukhenin bir kuvveti olan hafızadır. Birinci hafıza oluş-bozuluşa tabi iken, ikinci hafıza oluş-bozuluşa tabi değildir.

¹⁶ Burada şunu hatırlatalım: Koç'a göre, zihin psukhenin bir işleyiştir. İnsan beyninin bir fonksiyonu olan zihin ile karıştırılmamalıdır. Yine psukhenin bir işleyişi olan Theo-graphia makinesi, zihinden ayrı bir işleyiş mekanizmasıdır.

tahayyülden ibarettir. Tahayyül esasındaki açık müteşekkil psukhe ve hatırlanan müteşekkil psukheler birbirine iştirak edecek şekilde bir aradadırlar ve nisbetli bir sıra teşkil ederler. Böylece tahayyül esasındaki anlarda nisbetli sıra teşkil ederler. Bu şekilde sıralanmış anların birliği zamandır. Koç, nisbetli birlik olarak zamanı bu şekilde teşkil eder.

Dikkat edilirse şimdiye kadar geçmiş bir andan ve şimdiki bir andan bahsettik. Peki, gelecek bir an nasıl teşkil olmaktadır? Koç, gelecek bir an teşkilini de şu şekilde izah eder: Kısaca açık bir anın teşkil esasını, açık müteşekkil psukhenin iç olduğu basit manzaranın keyfiyeti olarak bir halin soyutlanması şeklinde ifade etmiştik. Geçmiş bir an ise, mahfuz müteşekkil psukhelerle ilgilidir demiştik. Böylece, gelecek bir an da, gelecek bir müteşekkil psukhe ve gelecek bir müteşekkil şuurla teşkil olur. Oysa gelecek bir müteşekkil psukhenin bizzat teşkil edilmesinden bahsedemeyiz. Onun için Koç, bu noktada muhayyilenin, hayal anlamındaki saf tahayyül işlevinden bahseder (hatırlanırsa muhayyilenin şekil verme işlevi de vardır). Muhayyile, saf tahayyül olarak gelecek müteşekkil psukhe teşkil eder. Buna pseudo¹⁷-müteşekkil psukhe denir. Zihin, soyutlama yoluyla pseudo-müteşekkil psukheyi alır, tahayyül esasındaki açık müteşekkil psukheyi, gelecek müteşekkil psukhenin yerine tayin eder. Yani zihin aslında, pseudo-identitas tayin eder. Böylece açık müteşekkil psukhe ile pseudo-müteşekkil psukhe birbirine iştirak eder ve nisbetli sıra oluşturur. Burada şunu vurgulamak gerekir; pseudo-müteşekkil psukheye has keyfiyet olarak bir anda, pseudo-andır. Gelecek müteşekkil psukhelere mahsus nisbetli zaman aslında saf tahayyül esasında düşünülür. Koç'a göre nisbetli zaman, geçmiş müteşekkil psukhelere, açık müteşekkil psukheye ve gelecek müteşekkil psukhelere mahsus zamandır (Koç, 2017, s. 214).

Bir noktayı belirtmeden geçmeyelim; yukarıda Koç'un, kendini seyretmek itibarıyla şuurun zamana tabi olduğundan bahsettiğini söylemiştik. Bu noktayı da kısaca izah edelim. Suretin kendini seyretmesi, art arda gelen anlar itibarıyla, yani nisbetli zaman itibarıyla suretin kendini görmesidir. Yani, geçmiş, açık ve gelecek müteşekkil psukhelerin kendini görmesi, sıra esasında nisbetli zaman iledir. Böylece, geçmiş, açık ve gelecek müteşekkil psukheler itibarıyla oluşan şuur esasen pseudo-şuurdur (Koç, 2017, s. 215).

¹⁷ Koç, pseudo kavramını, sözde (yalancı) anlamında kullanır. Bkz.; (Koç, 2007).

Sonuç

Yalçın Koç'un zaman anlayışı, deneyimlediğimiz dış dünyadan hareketle kurulmaz. Dış dünyayı deneyimleyebilmemizi sağlayan zemin olarak, aşkın üzerinden kurulur. Aşkın'ın sureti, yukarıda izah edilmeye çalışıldığı gibi müteşekkil psukhe suretidir. Koç'a göre aşkın, kendini ve zamanı bunun üzerinden bilebilir. Yalçın Koç'un zaman anlayışını, kurduğu nazariyat sistemi çerçevesinde bir bütünün parçası olarak düşünmek gerekir. Böyle bakıldığında, Koç düşüncesinden hareketle değerlendirilen birçok bilimsel disiplinin bir bütünlük arz edeceği kanaatindeyiz. Koç'un sisteminin esası birlik fikridir. Koç'un nazariyat düşüncesini, dile gelmeyen ancak tecrübe edenin bilebileceği Anadolu Mayası'nın bir alt basamağı yani, dile gelen kısmı olarak düşünebiliriz. Koç, Anadolu mayasını, cümle varlığın birliği ve kardeşliği olarak tanımlar. Nazariyat ise, aşkının bir sahnede (kendinde) seyrettiğidir. Koç'un sisteminin özü, bu seyredilenin, fikriyat yoluyla açım-lamasıdır. Koç'un, yukarıda bahsettiğimiz zaman anlayışının çeşitli bilimlere ne şekilde yansıyabileceğinden kısa kısa bahsedelim.

Koç, matematiğin temeli olan doğal sayıların teşkilini zaman ile irtibatlandırır. Koç, doğal sayı kavramı yerine tab'i sayı kavramını kullanır. Yani tab edilen sayı. Yukarıda müteşekkil psukhe suretinden, theo-graphia makinesi vasıtasıyla bahsetmiştik. O, tasvirini suretli isim olarak teşkil eden basit manzaranın tab edilmesiyle (ben tasviri) oluşur. İşte bu ben tasvirine Koç, nazariyattaki ilk zamir olarak, tasvire mahsus ilk tab'i sayı ismini verir. Bu tasvirin darb edilmesiyle ilk tab'i sayı teşkil edilmiş olur. Koç, doğan ilk basit manzaranın kapanıp, tasvire mahsus o'nun darb edildiği basit manzaranın açılmasını da sıra fikrinin esası olarak değerlendirir. Tab'i sayılardaki ardıl kavramının bu açılış-kapanış ile temellendirilebileceğini savunur. Tüm bu açılış-kapanışların, yukarıda da değinildiği gibi nisbetli zaman oluşumunun esası olduğu göz önüne alınırsa, doğal sayı teşkili ve zaman alakası daha net anlaşılabilir¹⁸.

Koç, tasvire mahsus o'nun birliğini ikame eden zamiri, aritmetiğin, o tasvirinin birliğini ikame eden zamiri ise uzam fikrinin esası olarak görür. Müteşekkil uzamın seyri esasında uzamlı teşkil olur. Uzamlı ise geometri teşkilinin esasıdır (Koç, 2009, ss. 205-206). An teşkilinin esasının, açık olan

¹⁸ Bu konuda ayrıntılı bir okuma için (Yalçın, 2023) makalesine bakılabilir.

basit manzaranın uzanış keyfiyeti olduğunu tekrar hatırlamak, basit manzara açılış-kapanışının, geometri teşkilinin de zemininde yer aldığını gösterir.

Zaman teşkilini Koç'un, şuur üzerinden yapması, psikolojik zaman kavramı çalışmalarına yardımcı olabilecektir. Psikolojik zaman kavramı, Koç'un şuur-zaman ilişkisi bağlamında değerlendirilebilir. Uyku, bayılma gibi şuur dışı durumlardaki zaman algısının çökmesi bu perspektiften incelenebilir. Literatürde geçen psikolojik zaman kavramı, bu şekilde bir zemin üzerine inşa edilebilir.

Fizik bilimi için mutlak uzay kavramı yerine psukhe üzerinden tanımlanan o tasvirinin birliği uzayı, "kişisel uzaylar" kavramına yol açabilir. Kuantum fiziği alanında da büyük katkıları olan Koç'un, gayrı nisbetli zaman anlayışının, kuantum fiziğinin problemlerine farklı bakış açıları getirebilecek çalışmalara yardımcı olabileceği kanaatindeyiz.

Dil bilim çalışmalarında hafıza üzerinden tanımlanan zaman anlayışı ile zaman kipleri izah edilebilir. Ayrıca, dilin kökenine dair çalışmalarda Koç'un müteşekkil dil dediği kavram yol gösterici olabilir.

Son olarak bir noktayı ele alarak makaleyi sonlandıralım. Koç'un nazariyat yaklaşımının bir üst katmanı diyebileceğimiz Anadolu mayası kavramı, kendi ifadesiyle, rasyonalite ile kavranabilecek bir şey değildir. Koç, "“nazariyat (theoria)” veyahüt “fıkriyat (logia)” esasında “İnsan’a” temas edilemez.” (Koç, 2008, s. 208) der. Bunun için “Anadolu Mayası”nı önerir. İşte bu noktada Koç için dile gelmeyen ancak tecrübe edenin bilebileceği alan başlar. Bu bakımdan Koç'un nazariyat yaklaşımı ilk bakışta mistik bir anlayış gibi gelebilir. Bunun için de bu yaklaşım tasavvufi geleneği hatırlatabilir. Koç'un yaklaşımında tasavvufi izler bulmak elbette ki mümkündür. Ancak, bu makalede anlatılan, Koç'un nisbetli-gayrı nisbetli zaman anlayışını, tasavvufi geleneğin öncü isimlerinden İbn-i Arabî'nin tabii-fevk'i tabii zaman anlayışıyla örtüştürmemek gerekir. İbn-i Arabî, tabii zamanı maddi dünya için kullanırken, fevk'i tabii zamanı manevi dünyalar için kullanır (Yusuf, 2024, s. 70). Koç ise gayrı nisbetli zamanı, psukhe ve bu itibarla evvel mahfuza temasın bir sonucu olarak ele alır. Nisbetli zamanı ise aşkına has zihnin, bir teşkili olarak ele alır. Aşkın dünyaya henüz gelendir. Yani aslında dünyadadır. Aşkın için nisbetli ve gayrı nisbetli zamanın her biri esasen bu dünya ile ilgilidir. Aşkın, dünyada geçirdiği evreler itibariyle

zamanı kavramaktadır. Oysa İbn-i Arabî'nin fevk'i tabii dediği zaman sâlik'in kat ettiği mertebelerle bu dünyaya aşkın bir âlemi imlemektedir. Ayrıca İbn-i Arabî'deki döngüsel ve devirsel zaman anlayışı ile Koç'un suret devri esasındaki usule has gayrı nisbetli zaman ve müteşekkil psukhe sureti bağlamındaki nisbetli zamanı, benzerlikleri ve farklılıkları açısından kapsamlı bir çalışmayı hak etmektedir. İkisinin kozmolojilerini ele almak, zaman anlayışları arasındaki benzerlikleri ve farkları ortaya koymak için daha geniş bir imkân sunacaktır.

Kaynaklar

- Bordon, A. (2018). *Zaman Felsefesinin Kısa Tarihi* (Ö. Yalçın, Çev.). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Çiftçi, E. (2018). Augustinus'un Zaman Anlayışı. *Mediterranean Journal of Humanities*, 8(2), 313-319.
- Dönmez, S. (2021). *Din – Siyaset- Felsefe Üzerine Sorgulamalar*. Net Kitaplık Yayıncılık.
- Dönmez, S. (2024). *Anadolu Türk Hikmeti Üzerine Bir Derkenar*. İhlamur Yayınları.
- Kant, I. (1993). *Arı Usun Eleştirisi* (A. Yardımlı & Çev, Ed.). İdea Yayınevi.
- Koç, Y. (2007). *Anadolu Mayası: Türk Kimliği Üzerine Bir İnceleme*. Cedit Neşriyat.
- Koç, Y. (2008). *Theologia'nın Esasları: Felsefe'nin ve Teoloji'nin Nazariyatı Üzerine Bir İnceleme*. Cedit Neşriyat.
- Koç, Y. (2009). *Theographia'nın Esasları: Teoloji ve Matematik İnşası Üzerine Bir İnceleme*. Cedit Neşriyat.
- Koç, Y. (2011). *Nazari Musiki'nin Esasları: Türk Musiki'sinin Zemini Üzerine Bir İnceleme*. E Yayınları.
- Koç, Y. (2016). *Şuur ve Nazariyat: Şuur'un Kaynağı ve Esasları Üzerine Bir İnceleme*. Cedit Neşriyat.
- Koç, Y. (2017). *Zihin ve Nazariyat: Zihnin Kaynağı ve Esasları Üzerine Bir İnceleme*. Cedit Neşriyat.
- Koç, Y. (2024a). *Akıl ve Nazariyat: Akıl'n Kaynağı ve Esası Üzerine Bir İnceleme*. Cedit Neşriyat.

- Koç, Y. (2024b). *Cevher Theographiası'nın Esasları: Unsur, Birlik, Mahiyet Üzerine Bir İnceleme*. Cedit Neşriyat.
- Koç, Y. (2024c). *Evren Theographiası'nın Esasları: Kosmogonia İnşası Üzerine Bir İnceleme*. Cedit Neşriyat.
- Türk Dil Kurumu. (t.y.). Raptetmek. İçinde *Güncel Türkçe Sözlük*. <https://sozluk.gov.tr>
- Yalçın, Ş. (2023). Yalçın Koç Ve Matematiğin Metafizigi. *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, (36), 67-80.
- Yalçın, Ş. (2024). Ben Bilinci: Yalçın Koç Ve Zihin Metafizigi. *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, (39), 135-150.
- Yusuf, M. H. (2018). *İbnü'l-Arabî: Zaman ve Kozmoloji*. K. Filiz.

Öz: Zaman, tarih boyunca üzerinde tartışılmış, fakat bir uzlaşma sağlanamamış kavramlardan biridir. Her ne kadar üzerinde uzlaşılmasa da, zamanın ne olduğuna dair yaklaşımlar, felsefe ve bilimde yeni gelişmelere yol açmıştır. Yalçın Koç tarafından geliştirilen nazariyat (theoria) sisteminin de zamana dair bir yaklaşımı vardır. Koç, zamanı “nisbetli ve gayrı nisbetli” olarak ikiye ayırır. Nisbetli zamanı, insanın ben bilinci olan şuur ile alakalıdır. Gayrı nisbetli zamanı ise, nisbetli zamanı aşan ve bir an'a mahsus zaman olarak ele alır. Koç, insanı dünyada geçirdiği evreler itibarıyla aşkın-düşkün olarak iki döneme ayırır. Aşkın dönem anne karnına düştüğü andan itibaren doğuma kadar olan dönemdir. Düşkün ise idrakin geliştiği aşamadan sonra yetişkin birey olarak geçirilen dönemdir. Koç'a göre insan, düşkün dönemde kendini ve deneyimlediği dış dünyayı algılayıp idrak edebilmesi için bir zemine muhtaçtır. Bu zemin aşkındır. Bu makalede Koç'un aşkına has zaman tanımları, kendisinin metafizik anlayışı çerçevesinde açıklanacaktır. Bu anlayışın felsefe ve bilimde yol açabileceği tartışmalar ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Nazariyat, gayrı nisbetli zaman, nisbetli zaman, şuur, psukhe (nefs).

